

ГОНЧАР Олесь (Олександр Терентійович; 03. 04. 1918, с. Сухе, нині Кобеляц. р-ну Полтав. обл. — 14. 07. 1995, Київ) — письменник. Акад. НАНУ (1978). Почес. д-р літ-ри Альберт. університету (Канада, 1992). Член СПУ (від 1946; 1959–71 — голова правління). Герой Соц. Праці (1978). Герой України (2005, посмертно). Почесна відзнака Президента України за визнач. внесок у розвиток укр. літ-ри, духовне відродження народу України (1992). Учасник 2-ї світової війни. Бойові нагороди. Закін. Харків. технікум журналістики (1937). Навч. у Харків. університеті (1938–41). Працював заст. завідувач відділу культури г. «Ленінська зміна». Закін. Дніпроп. університет (1946), навч. в аспірантурі Інституту літ-ри АН УРСР (1947–48). Навчаючись у Харків. університеті, опублікував протягом 1938–41 кілька новел і повість «Стокозове поле», де була згадка про голодомор 1933 р. **2-а світова війна** стала переломною подією в творчому житті Г. Він пішов на фронт добровольцем у складі студент. батальйону, був двічі поранений, перебував у концтаборі на Холодній горі (Харків). Війну закін. зі званням гвардії ст. сержанта. 1946–48 у ж. «Вітчизна» надрукована романт. трилогія «Прапорonoсці» (Сталін. премії 1947–48), у якій відтворені воєнні події 1943–45. Трилогія відзначається багатством реалій, побачених на війні, романт. панорамністю і лірич. задушевністю в зображенні характерів. Епічне начало твору зорієнтоване на поетику «Слова о полку Ігоревім», з якого взято епіграфи до всіх частин трилогії, а ідейне спрямування (з нашаруванням суто рад. атрибутики) — позначене масштаб. гуманіст. устремліннями. Події війни відображені також у повісті «Земля гуде» (1947) та в зб. «Новели» (1949). У повістях «Микита Братусь» (1951) і «Щоб світився вогник» (1955) зображено «безконфліктні», але

позначені виявом аморальності, будні повоєн. часу. В істор. романах «Таврія» (1952), «Перекоп» (1957) автор заглибився у природу соц. перетворень в Україні поч. 20 ст.; у них відчувається продиктована рад. ідеологією тенденційність в осмисленні подій. Від 60-х рр. творчість Г. зазнає подальшого розвитку, пов'язаного з відходом від канонів соцреалізму. В нових творах акцент зроблено на заг.-люд. цінностях, які однаково важливі за умов війни і за умов миру. Роман «Людина і Зброя» (1960; Державна премія України імені Тараса Шевченка, 1962) — новий крок в осмисленні теми війни; його гуманіст. наснаженість загострює засудження вандалізму, людиновбивства, що тримається на культі зброї, репресивної ідеології. Роман «Тронка» (1963; Ленін. премія, 1964) складається з 12-ти новел, в яких діють романтично піднесені герої з Пд. України побл. військ. полігона. У творі звучать ноти трагізму, проте заг. спрямування його світле, життєствердне. «Циклон» (1970) — роман про спадкоємність людського в людині, яка за найжорстокіших обставин не руйнується, а «якщо була вона людиною, сама стає часткою всезагального світла». Саме в людяності людини, в її мужності, здатності любити, в силі творчій, а не руйнівній, вважав письменник, полягає найвища духовність, що становить істин. сенс життя на планеті. У романі «Собор» (1968) Г. порушив вічні проблеми буття — свободи і любові, завдяки яким тільки й утримується найбільша цінність земна — собори людських душ. Для роману характерний також анти-споживац. і антируйнів. пафос, утвердження цінностей нац. буття. Зображений у романі старовин. собор став символом істор. пам'яті народу, його патріотизму й духовності, що було несумісне з рад. ідеологією; внаслідок цього роман, схвально прийнятий читачами, офіцій. критикою засуджений і вилучений з літ. процесу на 20 р. У повісті «Бригантина» (1973) змальоване життя дітей режим. школи-колонії; роман «Берег любові» (1976) критика вважала перенаселеним героями з надмір. позитивністю; роман «Твоя зоря» (1980; Державна премія СРСР, 1982) засвідчив утвердження письменника на позиціях філос., планетар. погляду на світ, роздумів про шляхи і долю сучас. цивілізації; зокрема минуле й сучасне героїв роману постало як суперечл. роздум про людину, романт. жадання нею ідеалу у взаєминах з природою і красою буття, опір засиллю тоталітар., технізов. доби. У своїх творах Г. прагнув художньо осмислити природне середовище українського народу — степ. Персонажі його творів зігріті світлом добра і людяності. У худож. доробку Г. є новели й оповідання, що стали хрестоматійними: «Модри Камень» (1946), «Кресафт» (1964), «За мить

щастя» (1964), «Чорний яр» (1986) та ін. У повісті «Далекі вогнища» (1987), що писалася як складова частина «Твоєї зорі», знайшла відгук тема спровокованого владою голодомору в Україні 30-х рр. «Чорний яр» — художнє попередження напередодні Чорнобил. катастрофи. Публіцист. і літ.-крит. діяльність Г. представлена у зб. «Про наше письменство» (1972), «Письменницькі роздуми» (1980), «Чим живемо» (1991). Як багаторіч. кер. СПУ Г. підтримував літ. молодь, намагався створити сприятливу творчу атмосферу в підконтрольній парт. кер-ву письменниц. організації України. Був депутатом ВР СРСР, нар. депутатом СРСР. Різноманітна громад. діяльність Г. (зокрема на посаді голови Укр. Ради Миру) сприяла піднесенню авторитету укр. інтелігенції на міжнар. арені. Незаперечними залишаються заслуги Г. в обстоюванні української мови і культури. Його авторитет був підтримкою для укр. демократ. сил у процесі відновлення державності України. Твори Г. виходили англ., нім., китай., в'єтнам., рос., португал., польсь., болгар., чес. та ін. мовами. Посмертно опубліковані «Щоденники» письменника (т. 1-3, К., 2002-04) розкрили громадян. широту його творчої натури, глибоку трепетність нац. свідомості, еволюційність у розвитку таланту, обереж. спротив догмат. соцреалізму, суб'єктивне неприйняття окремих худож. стилів (романтизму, напр.), крит. настроєність проти псевдоакадеміч. літературознавства тощо.

Основні твори

Далекі вогнища. К., 1987; Твори: В 7 т. К., 1987-88; Собор. К., 1993; Прапороносці. К., 1995; Спогад про океан. К., 1995; Катарсис. К., 2000; Поетичний пунктир

походу. К., 2000.

Рекомендована література

1. Шумило М. Олесь Гончар. К., 1951;
2. Бабишкін О. Олесь Гончар. К., 1968;
3. Сверстюк Є. Собор у риштованні. Нью-Йорк, 1970;
4. Малиновська М. Олесь Гончар. К., 1971;
5. Про Олеся Гончара. К., 1978;
6. Здобутки і втрати української літератури // Шевельов Ю. Друга черга: література, театр, ідеології. Мюнхен, 1978;
7. Наєнко М. Краса вірності. К., 1981;
8. Коваль В. Шляхи прапороносців. К., 1985;
9. Семенчук І. Олесь Гончар – художник слова. К., 1986;
10. Погрібний А. Олесь Гончар. К., 1987;
11. Слово про Олеся Гончара. К., 1988;
12. Стрельбицький М. Проза монументального історизму. К., 1988;
13. Коваль В. «Собор» і навколо «Собору». К., 1991;
14. Високоліття. Олеся Гончару – 75. К., 1993;
15. Вінок пам'яті Олеся Гончара. К., 1997;
16. Наєнко М. Олесь Гончар // Історія української літератури ХХ ст.: У 2-х кн. Кн. 2. К., 1998;
17. Наєнко М. Спогад про красу вірності. К., 1998;
18. Зобенко М. Українське небо. Дн., 2003;
19. Присвячується ювілею ДНУ та ювілею Олеся Гончара. Таїна худож. тексту... Дн., 2004.

М. К. Наєнко

Бібліографічний опис:

Гончар Олесь / М. К. Наєнко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-30828>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).